

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ШУЛЬГА Тетяна Вікторівна

УДК 378.015.31:373.2.011.3-051:159.942

**ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ
ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Слов'янськ – 2021

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано в Державному вищому навчальному закладі «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ), Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Курінна Світлана Миколаївна,
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний
університет» (м. Слов'янськ), завідувач
кафедри дошкільної освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Роганова Марина Вікторівна,
Комунальний заклад «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, завідувач кафедри
теорії та методики дошкільної освіти;

кандидат педагогічних наук
Кондратець Інна Вікторівна,
Київський університет імені Бориса
Грінченка, старший викладач кафедри
дошкільної освіти.

Захист дисертації відбудеться «22» квітня 2021 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 12.112.01 у Державному вищому навчальному закладі «Донбаський державний педагогічний університет» за адресою: 84116, Донецька область, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19, ауд. 201.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті <http://www.slavdpu.dn.ua/index.php/spetsializovana-vchena-rada-d-1211201/povidomlennia> та в бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» за адресою: 84116, Донецька область, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.

Автореферат розіслано «22» березня 2021 року.

**Т.в.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради**

С. А. Саяпіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Глибокі політичні, економічні, культурні, соціальні та освітні реформи в державі продукують інтенсивний розвиток українського суспільства загалом. У таких умовах особливого значення набуває питання щодо зростання вимог до професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти задля забезпечення гармонійного розвитку дітей. Сучасна педагогічна практика потребує вихователя нового типу, фахівця з високим рівнем емоційної культури, спроможного швидко та адекватно реагувати на стрімкі зміни в суспільстві, відповідати запитам Базового компонента дошкільної освіти та Нової української школи, корегувати власну професійну діяльність відповідно до соціальних вимог, здатного розв'язувати соціально-психологічні суперечності, долати емоціогенність педагогічної справи, постійно займатися саморозвитком і самовихованням у контексті збереження емоційного здоров'я.

Аналіз нормативних документів (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепція розвитку педагогічної освіти (2018), Концепція розвитку дошкільної освіти України (2020), закони України «Про освіту» (2017, зі змінами), «Про дошкільну освіту» (2001), «Про вищу освіту» (2014), «Про охорону дитинства» (2001), Стандарт вищої освіти України (2019), Базовий компонент дошкільної освіти (2021)) дає можливість зазначити, що сучасний заклад дошкільної освіти потребує вихователя-гуманіста, який глибоко усвідомлює своє національне коріння та шанує культурні традиції інших народів, емоційним словом формує толерантну особистість із розвиненим мультикультурним світоглядом. Підготовка сучасних фахівців дошкільної освіти не можлива без формування дбайливого ставлення людини до людини, розвитку емоційної сфери особистості та її здатності керувати своїми емоціями й емоційним станом тих, хто поряд з нею. Усе це зумовлює необхідність формування емоційної культури особистості фахівця в галузі дошкільної освіти.

Проблема формування загальної культури, її різних аспектів привертала увагу багатьох дослідників: розкрито філософсько-моральний аспект культури (А. Бекон, Р. Декарт, І. Кант, М. Монтень, К. Юнг та ін.); досліджено теоретичні засади духовної культури (М. Бахтін, М. Бердяєв, В. Біблер, В. Краєвський, Г. Сковорода, А. Хуторський та ін.); обґрунтовано психологічні аспекти культури почуттів та емоцій (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, В. Вілюнас, Є. Ільїн, Г. Костюк, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, П. Якобсон та ін.); схарактеризовано види емоцій та форми прояву почуттів (Б. Додонов, К. Ізард, Р. Кемпбел, Н. Кряжева, І. Фурманов, В. Шадриков та ін.); розглянуто проблеми емоційної культури (Л. Аболін, П. Анохін, А. Белкін, П. Гальперін, О. Рудницька, О. Чебикін та ін.).

Основи професійної підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти розкривають В. Андрущенко, О. Гура, І. Зимня, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Кузьміна, О. Кучерявий, Е. Панасенко, В. Сластьонін, А. Сущенко, А. Хуторський та ін.

Технології професійного навчання фахівців розробляють А. Вербицький, Н. Волкова, Б. Гершунський, А. Коломієць, О. Пометун, С. Сапожников, Г. Селевко, С. Сисоєва, С. Харченко та ін.

Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки фахівців дошкільної освіти розкрито в працях Л. Артемової, І. Беха, Г. Беленької, О. Богініч, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Зданевич, Н. Кічук, Л. Коваль, І. Кондратець, О. Кононко,

К. Крутій, С. Курінної, Н. Лисенко, Т. Науменко, Т. Поніманської, М. Роганової, Т. Степанової, Т. Танько та ін.

В останні десятиріччя увагу вчених усе більше привертає проблема формування емоційної культури особистості (Т. Гуковська, В. Поплужний, Т. Роман, Л. Сбітнева, І. Сілютіна, Л. Соколова, О. Турська). Проте лише незначна кількість робіт спрямована на її вирішення в умовах закладу вищої освіти. Так, формування емоційної культури майбутніх учителів музики досліджувала І. Могілей, формування емоційної культури майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін розглядала І. Анненкова, психологічні механізми й умови формування культури емоцій студентів вищих технічних закладів освіти вивчались у дисертаційній роботі С. Колот; формування емоційної культури майбутніх менеджерів у навчально-виховному процесі обґрунтовувала Л. Нікіфорова; формування емоційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва розкрито у дисертації Т. Стас.

Узагальнення наукових розвідок із досліджуваної проблеми, вивчення сучасного стану підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти уможливили окреслити низку *суперечностей* між:

- замовленням суспільства на підготовку компетентних, емоційно зрілих фахівців, спроможних забезпечити якісну дошкільну освіту, та традиційною організацією освітнього процесу у ЗВО, його аморфним орієнтуванням на розвиток у здобувачів вищої освіти емоційної культури;

- визнанням важливості формування емоційної культури в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та недостатньою розробленістю теоретичних засад формування емоційної культури фахівців дошкілля;

- необхідністю практичного вирішення проблеми формування емоційної культури майбутніх вихователів ЗДО й недостатнім науково-технологічним та методичним забезпеченням цього процесу.

Незважаючи на певну увагу науковців до вивчення й аналізу зазначеної проблеми, формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти досі не стало предметом спеціального дослідження.

У зв'язку з цим виникла необхідність належної організації освітнього процесу, пошуку оптимальних педагогічних умов, які б сприяли формуванню емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Отже, актуальність, недостатня теоретична та практична розробленість проблеми формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, усвідомлення об'єктивної суспільної потреби у фахівцях, які вирізняються професійною компетентністю у сфері емоцій при виконанні своїх обов'язків, стали підставою для вибору теми дисертаційної роботи: **«Формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до плану наукової роботи Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» як складник комплексної науково-дослідної теми кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи «Теоретико-методичні засади підготовки фахівців дошкільної освіти у

контексті ціннісно-орієнтованої парадигми» і кафедри педагогіки і методики технологічної та професійної освіти «Інноваційні технології в технологічній освіті» (державний реєстраційний номер 0115U003307). Тему затверджено Вченою радою ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (протокол № 7 від 15.02.2018 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 3 від 29.05.2018 р.).

Об'єкт дослідження – процес фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов, що забезпечують формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань дослідження:**

1. На основі аналізу філософської, психологічної та педагогічної літератури розкрити теоретичні засади проблеми формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

2. З'ясувати сутність та уточнити зміст понять «емоційна культура», «емоційна культура майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти», їхню специфіку та структуру.

3. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

4. Розробити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

5. Здійснити експериментальну перевірку педагогічних умов формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Для досягнення мети дослідження та розв'язання поставлених завдань на різних етапах дослідної роботи використано такі **методи:** *теоретичні:* аналіз, синтез, узагальнення й систематизація нормативно-правових документів та науково-методичної літератури задля визначення стану розробленості проблеми формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, визначення понятійно-категоріального апарату дослідження, теоретичного обґрунтування проблеми розробки педагогічних умов формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти; *емпіричні:* діагностичні (анкетування, бесіда, тестування, вивчення продуктів навчально-пізнавальної діяльності студентів), спостереження з метою визначення рівнів сформованості емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти; педагогічний експеримент для з'ясування ефективності розроблених педагогічних умов формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки; *методи математичної статистики* для опрацювання отриманих даних і встановлення кількісної та якісної залежності між досліджуваними явищами і процесами.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

– *уперше* розроблено та обґрунтовано педагогічні умови формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки (створення сприятливого емоційно насиченого середовища взаємодії між учасниками освітнього процесу, що забезпечить формування особистісного емоційного досвіду майбутніх фахівців дошкільної освіти; доповнення змісту навчальних дисциплін фахової підготовки тематикою, спрямованою на опанування майбутніми вихователями системи знань щодо сутності та значущості емоційної культури й набуття ними вмінь їхнього практичного застосування; використання гумору як засобу формування емоційної культури майбутніх вихователів ЗДО в аудиторній та позааудиторній діяльності);

– *уточнено* понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема поняття «емоційна культура майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти»; структуру емоційної культури майбутнього вихователя (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інтелектуальний, комунікативно-діяльнісний та особистісно-рефлексивний компоненти); критерії та показники сформованості зазначеного вище феномену;

– *набули подальшого розвитку* діагностичний інструментарій рівнів сформованості емоційної культури майбутніх фахівців дошкільної освіти; форми та методи формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Практичне значення отриманих результатів полягає в їхній достатній готовності до впровадження в освітній процес закладів вищої освіти, що здійснюють професійну підготовку майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Зокрема, оновлено зміст навчальних дисциплін фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: «Вступ до спеціальності», «Педагогіка дошкільна», «Основи педагогічної майстерності вихователя», «Педагогічний супровід дитинства», «Психологія педагогічна», «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти», «Дошкільна лінгводидактика» тощо; розроблено аудиторні та позааудиторні навчальні заходи, емоційно-ігровий тренінг формування емоційної культури, що можуть бути застосовані у професійній підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої педагогічної освіти, зокрема викладачами під час укладання робочих навчальних програм навчальних дисциплін фахової підготовки майбутніх вихователів, укладання навчально-методичних посібників та методичних рекомендацій для студентів, слугувати основою розробки спецкурсів і спецсеминарів із проблем формування емоційної культури; у системі підвищення кваліфікації, перепідготовці та післядипломній освіті вихователів, а також у самоосвітній діяльності майбутніх вихователів.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка № 68-20-1029/1 від 08.12.2020 р.), Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (довідка № 1/1247/1 від 09.12.2020 р.), Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 57-29/07 від 05.01.2021 р.), Маріупольського державного університету (довідка № 01-24/915 від

11.12.2020 р.); ПУ «Вищий навчальний заклад «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»» (довідка № 60 від 12.12.2020 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дисертації на різних етапах виконання роботи обговорювалися й одержали позитивну оцінку на наукових і науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема: *Міжнародних*: інтернет-конференція «Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій» (Слов'янськ, 2018, 2020), «Психолого-педагогічний і соціальний супровід дитинства в контексті сучасної парадигми освіти» (Слов'янськ, 2020), «Сучасні тенденції розвитку інноваційних процесів наукової думки» (Кропивницький, 2020), інтернет-конференція «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (Переяслав, 2020), «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки» (Рівне, 2020), «Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації» (Вінниця, 2020); «Впровадження сучасних технологій в процесі забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти» (Хмельницький, 2020); *Всеукраїнських*: «Перспективні напрямки сучасної науки і освіти» (Слов'янськ, 2016 – 2020), «Практична психологія: від фундаментальних досліджень до інновацій» (Слов'янськ, 2018), «Інновації у професійній підготовці педагога в умовах євроінтеграції освітнього процесу: погляд науковців і практиків» (Київ, 2019), «Актуальні проблеми підготовки фахівців дошкільної освіти: проблеми, досвід, інновації» (Глухів, 2019), «Підготовка фахівців дошкільної освіти та початкової освіти в умовах освітніх інновацій» (Старобільськ, 2020), «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки фахівців» (Хмельницький, 2020).

Результати та висновки виконаної роботи обговорено й позитивно оцінено на засіданнях кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи та кафедри педагогіки і методики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (упродовж 2015 – 2020 рр.).

Публікації. Зміст і результати дослідження відображено в 13 одноосібних наукових працях авторки, з них: 4 – у наукових фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних періодичних виданнях, 7 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (285 найменувань, із них 16 – іноземною мовою), 15 додатків на 43 сторінках. Робота містить 12 таблиць, 6 рисунків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить – 280 сторінок, з них 190 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність обраної теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію та впровадження одержаних результатів.

У першому розділі – «**Теоретичні засади формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти**» – здійснено аналіз науково-педагогічної літератури з питань формування емоційної культури; виявлено сутність формування емоційної культури як психолого-педагогічної проблеми;

визначено структурно-компонентний склад та з'ясовано сучасний стан сформованості емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки.

На підставі аналізу та узагальнення положень наукових праць Л. Аболіна, П. Анохіна, М. Бахтіна, А. Белкіна, В. Вілюнаса, П. Гальперіна, Б. Додонова, О. Киричука, В. Лисовського, О. Рудницької, О. Чебікіна, Н. Чепелевої розглянуто «емоційну культуру» як проблему сучасної освіти, виходячи з її функцій та місця в структурі життєдіяльності особистості.

Доведено, що «емоційна культура» виконує гуманістичну, адаптивну, самоцільову та інструментальну функції. Гуманістична функція полягає в тому, що емоційна культура вихователя сприяє розвитку особистості дитини дошкільного віку, її творчої індивідуальності. Адаптивна функція пов'язана з підготовкою вихованців до конкретних вимог сучасної соціокультурної ситуації. Самоцільова функція втілює цінність культури для самої особистості майбутнього вихователя як чинника її всебічного, гармонійного розвитку, як реалізацію її сутнісних сил, тобто орієнтованість культури на гармонізацію самої особистості фахівця дошкільної освіти. Інструментальна ж функція характеризує емоційну культуру майбутнього вихователя як засіб вирішення його педагогічних завдань, зокрема орієнтованість культури на оптимізацію освітньо-виховного процесу.

Детальний і глибокий аналіз проблеми формування емоційної культури майбутнього вихователя ЗДО дозволив структурувати за групами визначені складники емоційної культури вихователя дітей дошкільного віку: 1) особистісні риси (емоційна стриманість, самовладання, емоційна стабільність, емоційна стійкість, самостійність); 2) професійні якості (доцільна емоційна виразність, стресостійкість, толерантність, емпатія, рефлексія, почуття гумору); 3) професійно-педагогічні вміння (вміння забезпечувати емоційність процесу спілкування, позитивний емоційний настрій малюків, володіння провідними засобами виховання дошкільників, що впливають на настрій, ставлення до дорослих та однолітків: гра та спілкування).

Підґрунтям педагогічного розв'язання проблеми формування емоційної культури майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки є творчі доробки науковців дошкільної освіти (Л. Артемова, І. Бех, Г. Беленька, О. Богініч, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Завгородня, І. Зязюн, О. Кононко, Ю. Косенко, К. Крутій, С. Курінна, Н. Лисенко, О. Листопад, В. Новицька, Т. Поніманська, О. Савченко, Т. Степанова, Т. Танько, Г. Цветкова), які наголошують не лише на теоретичному складнику підготовки фахівців, а також на процесі формування професійних компетентностей та педагогічних якостей, необхідних сучасному вихователю, а саме: аналіз емоцій вихованців, що керують їхньою поведінкою в різних ситуаціях; створення досвіду емоційних переживань дошкільників, забезпечення атмосфери благополуччя в групі.

Досліджуючи процес формування емоційної культури майбутніх вихователів, відзначимо, що емоційна культура педагога є важливим компонентом і духовної, і педагогічної культури як один із критеріїв оцінки його педагогічної майстерності. Поєднання думок, почуттів, емоцій, ідей допомагає майбутньому педагогу сприймати навколишній світ у всьому його матеріальному та духовному багатстві, знаходити в собі найкращі шляхетні почуття, передавати їх своїм вихованцям, спонукати їх до самовдосконалення; формувати шанобливе ставлення до людей,

нетерпимість до зла, неправди.

Узагальнення наукових поглядів на проблему дало можливість визначити, що *формування емоційної культури майбутнього вихователя ЗДО* є важливим складником цілісного освітнього процесу: вона забезпечує підготовку до творчої самореалізації, що виявляється у відході від шаблонів і стереотипів у своїй професії; формування виваженого ставлення до різних аспектів життя; створення програми особистісного та професійного саморозвитку; послідовне збагачення емоційного досвіду та педагогічної майстерності використання позитивних емоцій у роботі з дітьми дошкільного віку.

Аналіз наукових досліджень І. Анненкової, С. Колот, І. Могілей, Л. Нікіфорової, Т. Стас та інших дозволив визначити та схарактеризувати поняття *«емоційна культура майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти»* як *інтегративну якість, що набула ціннісної спрямованості, системності, здатності до самоуправління й саморегуляції, емоційної стабільності та дозволяє адекватно усвідомлювати власні переживання й переживання вихованців, забезпечує відповідність поведінки вихователя особистісним і професійним потребам, ураховуючи емоційний стан дошкільників.*

На основі поглядів дослідників щодо структури емоційної культури фахівців освітньої галузі виокремлено чотири компоненти емоційної культури майбутніх вихователів ЗДО: мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інтелектуальний, комунікативно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний. *Мотиваційно-ціннісний компонент* включає стійкий інтерес до власної емоційної сфери, прагнення зрозуміти почуття своїх однолітків, дорослих і дітей, навчитися керувати своїми емоціями, потребу в саморозвитку та вдосконаленні емоційної культури впродовж усієї професійної діяльності; усвідомлення необхідності у формуванні емоційної культури як складника особистісно-професійного розвитку. *Пізнавально-інтелектуальний компонент* відображає систему історичних і сучасних знань про емоції, їхню природу, людину, а також досвід застосування цього знання щодо формування емоційної культури в умовах постійних змін навколишнього світу знань; знання методики емоційного самовиховання; емоційний інтелект, погляди, оцінку, емоційно-позитивне мислення. *Комунікативно-діяльнісний компонент* виявляється як сукупність умінь та навичок, необхідних для побудови безконфліктної взаємодії з дітьми та їхніми батьками, в умінні обирати адекватні способи спілкування з оточенням, контролювати свої емоції та настрої, готовність за допомогою різних засобів до розв'язання проблемних професійних ситуацій, розпізнавати власні негативні емоції, бачити причини та шляхи їх усунення. *Особистісно-рефлексивний компонент* емоційної культури відповідає за рефлексивне керування пізнавальною діяльністю, забезпечує філософське осмислення студентами майбутньої професії, ролі емоцій у професійному житті. Для майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти необхідно бути емоційно гнучким. Ця властивість виражається у витримці, умінні виявляти позитивне, стримувати негативні емоції, володіти методами саморегуляції. Професійна компетентність вихователя визначається не тільки інтелектом, сукупністю знань, умінь і навичок, але й особливостями нервової системи, емоційною культурою та підвищеною працездатністю в процесі діяльності з дітьми та дорослими.

Діагностика сформованості емоційної культури майбутніх вихователів закладу

дошкільної освіти здійснювалась на основі таких визначених нами критеріїв і показників, як: *мотиваційний* (показники: усвідомлення необхідності формування емоційної культури в особистісно-професійному розвитку; наявність у майбутніх вихователів потреби в саморозвитку та вдосконаленні власної емоційної культури); *когнітивний* (показники: обізнаність із ключовими категоріями емоційної культури майбутнього вихователя ЗДО; знання складу емоційно-почуттєвої сфери дорослого й дитини, особливостей її проявів); *поведінковий* (показники: володіння соціально-прийнятими способами прояву емоцій; уміння позитивно розв'язувати проблемні ситуації дітей і дорослих); *емоційно-рефлексивний* (показники: сформованість у майбутнього вихователя таких гуманних якостей, як: толерантність, дипломатичність, асертивність, емпатія; адекватна оцінка емоційних станів дітей і дорослих; уміння оцінювати свої емоції та настрій; емоційна саморегуляція (витримка, самовладання)). Відповідно до критеріїв та показників визначено рівні сформованості емоційної культури майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти: високий, достатній, низький.

Для визначення рівнів сформованості емоційної культури майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти використано відповідний діагностувальний інструментарій, до якого ввійшли: педагогічне спостереження; бесіди; анкетування; методика для діагностики навчальної мотивації студентів (за А. Реаном і В. Якуніним, модифікація Н. Бадмаєвої); адаптований питальник Т. Елерса для вивчення мотивів досягнення успіху в оволодінні емоційною культурою; «Морфологічний тест життєвих цінностей» (автори – В. Сопов, Л. Карпушина, за вдосконаленою методикою І. Сеніна); анкета для вивчення усвідомлення майбутніми вихователями важливості формування емоційної культури як професійно необхідної якості; адаптовані методики В. Бойка «Діагностика «перешкод» у встановленні емоційних контактів» та «Діагностика рівня емпатичних здібностей»; тест-анкета «Емоційна спрямованість» (за Б. Додоновим); методика «Виявлення схильності до емпатії» (за І. Юсуповим); питальник «Стиль саморегуляції поведінки» (за В. Моросановою); вирішення педагогічних ситуацій «Мистецтво перших кроків», адаптованих за О. Безсоною.

Експериментальною базою дослідження стали заклади вищої освіти: Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Бердянський державний педагогічний університет, Маріупольський державний університет, ПУ «Вищий навчальний заклад «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»». Основна вибірка сукупність становила 223 студенти спеціальності 012 Дошкільна освіта, які навчалися на першому (бакалаврському) освітньому рівні (110 осіб – експериментальна група (ЕГ) та 113 – контрольна група (КГ)).

На основі результатів діагностики, проведеної на констатувальному етапі експерименту, встановлено, що більшість респондентів – майбутніх вихователів продемонструвала низький та достатній рівні сформованості емоційної культури в експериментальній і контрольній групах.

Зазначені теоретичні засади проблеми дослідження та результати вивчення рівня сформованості емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти стали визначальними орієнтирами в розробці педагогічних умов формування

емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки.

У другому розділі – **«Експериментальне дослідження педагогічних умов формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти»** – представлено теоретичну розробку, наукове обґрунтування та експериментальну перевірку педагогічних умов формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки; узагальнено результати дослідно-експериментальної роботи.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків із проблем емоційно-почуттєвої сфери й формування емоційної культури особистості дав можливість визначити педагогічні умови ефективного формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки, а саме: створення сприятливого емоційно насиченого середовища взаємодії між учасниками освітнього процесу, що забезпечить формування особистісного емоційного досвіду майбутніх фахівців дошкільної освіти; доповнення змісту навчальних дисциплін фахової підготовки тематикою, спрямованою на опанування майбутніми вихователями системи знань щодо сутності та значущості емоційної культури й набуття ними вмінь їхнього практичного застосування; використання гумору як засобу формування емоційної культури майбутніх вихователів ЗДО в аудиторній та позааудиторній діяльності.

Першою педагогічною умовою формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти визначено створення сприятливого емоційно насиченого середовища взаємодії між учасниками освітнього процесу, що забезпечить формування особистісного емоційного досвіду майбутніх фахівців дошкільної освіти. Наголошено на важливості та потребі якісного перетворення навчального середовища з метою створення такого освітнього емоційно насиченого середовища, яке б забезпечувало: насиченість (збагачення ресурсного потенціалу), структурованість (оптимальний засіб організації), варіативність (забезпечення індивідуальних траєкторій розвитку суб'єктів освітнього процесу) у процесі фахової підготовки вихователів; формування в студентів провідних ознак емоційної культури (емоційна гнучкість, емоційна експресія, емоційна саморегуляція, емпатія, комунікативна толерантність). Зосереджено увагу на емоційно привабливому оснащенні аудиторій, їхній естетичній вираженості та інформативності, використанні в процесі навчання емоційно насичених засобів: музичного супроводу, відеопрезентацій, виставок фотографій і малюнків, іграшок та дидактичних споруд, літературних творів і театральних вистав, яке створить зацікавленість та узгодженість у роботі зі студентами, допоможе у формуванні достатнього рівня емоційної вираженості та емоційної саморегуляції як складників емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Друга педагогічна умова передбачала доповнення змісту навчальних дисциплін фахової підготовки тематикою, спрямованою на опанування майбутніми вихователями системи знань щодо сутності та значущості емоційної культури й набуття ними вмінь їхнього практичного застосування. Проаналізовано зміст професійної освіти майбутніх фахівців дошкільної освіти, основою якого є знання, уміння і творчі здібності, їхня світоглядна, емоційна й морально-естетична спрямованість. З'ясовано шляхи оптимізації фахових навчальних дисциплін

спеціальності 012 Дошкільна освіта тематикою та проблематикою, яка б була фундаментом емоційної підготовки студентів, повною мірою враховувала специфіку та емоційний потенціал.

Третя умова полягала у використанні гумору як засобу формування емоційної культури майбутніх вихователів ЗДО в аудиторній та позааудиторній діяльності. Аналіз наукової літератури дозволив визначити основні функції гумору в педагогічній діяльності (інформативну, емоційну, мотиваційну та регулятивну), завдяки яким можна вирішувати низку професійних завдань; з'ясувати, що використання гумору як педагогічного засобу допоможе учасникам комунікації усвідомити різного виду невідповідності (між очікуваним та тим, що відбулось між видимим і реальним), пов'язані з комічним ефектом, які знімають психологічне напруження, сприяють побудові дружніх взаємин між педагогом і студентами та позитивно впливають на ефективність освітнього процесу; довести, що саме використання гумору в процесі комунікації з дорослими й дітьми допоможе майбутньому вихователю позитивно вирішувати найскладніші проблемні ситуації у професійній діяльності.

Реалізація визначених педагогічних умов відбувалася комплексно, оскільки вони є цілісним інтегративним утворенням, що задають логіку формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки.

Реалізація першої педагогічної умови (створення сприятливого емоційно насиченого середовища взаємодії між учасниками освітнього процесу, що забезпечить формування особистісного емоційного досвіду майбутніх фахівців дошкільної освіти) відбувалася шляхом створення атмосфери довіри, яка сприяла ефективному опануванню власного емоційного стану та стану оточення.

Акцентовано увагу на створенні психологічно комфортної атмосфери в групах студентів під час навчання, передбаченні в процесі традиційної аудиторної роботи можливості організації та проведення кави-брейк, різноманітних психоемоційних розминок, елементів аутотренінгу, вправ на зниження емоційної напруги тощо; використанні переважно активних та інтерактивних методів навчання: діалогічних форм взаємодії, роботи в трійках, підгрупах обличчям один до одного. З'ясовано ефективність зазначених методів, які уможлиблюють налагодження емоційного контакту студентів з оточенням, розуміння інших та себе.

Важливим напрямом реалізації першої умови було використання матеріально-технічного та навчально-методичного забезпечення закладу вищої освіти та насичення його простору емоційним складником, а саме: ініціювання постійних і періодичних виставок фотографій, малюнків, позитивно налаштованих демонстраційних виставок літератури; обладнання спеціалізованих аудиторій, яке використовувалось з метою підвищення якості викладання дисциплін фахового спрямування; виготовлення яскравих, емоційно привабливих стендів та плакатів; формування банку електронних джерел вправ емоційного релаксування та розслаблення; використання музичного супроводу для створення позитивної атмосфери в ранкові години перед заняттями (музична пауза), на великій перерві щодня, музичних емоційних тематичних творів у святкові дні, які збуджують, хвилюють, надихають та налаштовують на ефективну роботу в аудиторії.

З метою реалізації *другої педагогічної умови* (доповнення змісту навчальних

дисциплін фахової підготовки тематикою, спрямованою на опанування майбутніми вихователями системи знань щодо сутності та значущості емоційної культури й набуття ними вмінь їхнього практичного застосування) оновлено та доповнено зміст начальних дисциплін фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО щодо питань емоцій, емоційного стану та емоційного розвитку особистості, емоційної культури фахівця дошкільної освіти. Основним завданням навчальних дисциплін «Вступ до спеціальності», «Основи педагогічної майстерності вихователя», «Педагогічний супровід дитинства», «Педагогіка дошкільна», «Дошкільна лінгводидактика», «Теорія і методика музичного виховання дітей дошкільного віку», «Психологія педагогічна», «Психологія дитяча», «Теорія і методика фізичного виховання та валеологічної освіти» було ефективне використання їхнього емоційного потенціалу в освітній діяльності.

Так, зміст навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності» доповнено темами «Роль професії у формуванні дбайливого і турботливого ставлення до дитини дошкільного віку», «Роль емоційної культури педагога в професійній діяльності вихователя», до розділу самостійної роботи студентів з цієї дисципліни включено завдання дискусійного характеру: особливості рефлексії емоційного стану майбутнього вихователя ЗДО; посмішка, гарний настрій, позитивне налаштування до однолітків дитини дошкільного віку – головні складники поведінки дошкільника; володіння провідними засобами виховання дошкільників, що впливають на настрій дитини, – запорука забезпечення емоційно виваженого спілкування з вихованцями ЗДО.

До змісту навчальної дисципліни «Основи педагогічної майстерності вихователя» включено теми: «Емоційна саморегуляція як одна із основних компетентностей педагога-професіонала», «Розвиток емоційної виразності вихователя дітей дошкільного віку», «Розвиток рефлексії власного емоційного стану вихователя ЗДО», «Навички формування емоційної стійкості вихователя», «Культура почуттів у професійній діяльності фахівця дошкільної освіти», «Формування емоційної стриманості, самовладання. Формування емоційної культури вихователя ЗДО». Лабораторні та практичні заняття доповнено творчими індивідуальними завданнями, які спрямовані на створення й залучення студентів до активної практичної діяльності щодо формування емоційної культури та її використання у взаємодії з дітьми дошкільного віку.

До робочої програми навчальної дисципліни «Педагогіка дошкільна» включено теми «Емоційна саморегуляція майбутніх вихователів ЗДО», «Вплив емоцій вихователя і дітей на якість виховного процесу ЗДО»; до дисципліни «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти» запропоновано лекції «Фізичні вправи як засіб формування емоційної стійкості вихователя», «Фізичні хвилини як метод релаксації вихователя ЗДО» тощо.

Лекційні та практичні заняття інших фахових навчальних дисциплін спеціальності 012 Дошкільна освіта доповнено завданнями, які сприяли формуванню емоційно-ціннісного ставлення до дітей узагалі та до кожної дитини окремо; формуванню позитивного ставлення до дітей та дорослих, емоційної стабільності та емоційної стійкості; формуванню в студентів уявлення про професію

як таку, що передбачає сформованість вищого рівня емоційної культури; забезпечували тісний зв'язок професійної діяльності з емоційним вектором розвитку, із соціальною спрямованістю професії на збереження емоційного здоров'я дошкільнят, щасливого дитинства малечі, любові до дитини.

З метою насичення емоційним складником усіх форм навчання майбутніх вихователів запропоновано такі ігри та ігрові вправи: «Майстерня емоцій», «Серце на долоні», «Подорож до країни ввічливості», «Казкові подорожі до країни емоцій», які значно збагатили емоційний досвід майбутніх фахівців; «Мій настрій», «Лото настроїв», «Назви схожі», «Як себе відчуваєш?», «Що я відчуваю», «Якого кольору твій настрій» сформували вміння розпізнавати та оцінювати емоційні стани інших людей; «Ввічливі слова», «Будь ласка ...», «Компліменти ...» нагадали майбутнім вихователям про сформованість у них моральних якостей, які впливають на процес взаємодії з іншими, настрої спілкування, емоційну стійкість та емоційну рівноваженість.

Достатньо ефективним виявилось використання на практичних заняттях психологічних етюдів: «Емоційні етюди», «Малювання емоцій», «Посміхнись», «Емоційна гімнастика», які допомагали розвивати й закріпити емоційну стабільність та емоційну стійкість майбутніх вихователів.

Запропоновані форми й методи навчальної роботи в аудиторії продемонстрували здатність майбутніх вихователів ЗДО до інтеграції емоційних знань, умінь і навичок, способів їх використання в різних видах практичної діяльності, готовності до здійснення будь-якої діяльності з дітьми, їхнього досвіду щодо збереження емоційно комфортного середовища та вирішення будь-яких емоційних проблем.

Реалізація третьої педагогічної умови (використання гумору як засобу формування емоційної культури майбутніх вихователів ЗДО в аудиторній та позааудиторній діяльності) передбачала вирішення завдань, що спрямовані на набуття майбутніми вихователями досвіду позитивного розв'язання життєвих ситуацій; оцінно-етичне коментування гумористичних творів як основи адекватної оцінки власного стану та стану інших; інсценування конфліктних і безконфліктних способів взаємодії з іншими з подальшим їх обговоренням.

Процес упровадження зазначеної умови здійснювався поступово: від мотивування на використання гумору у взаємодії з іншими до практичного оволодіння методами і прийомами використання гумору у складних проблемних ситуаціях як інструмент налагодження стосунків у колективі дорослих і дітей.

Сполучалися й поєднувалися різні форми й методи застосування гумору в роботі зі студентами: «Дотепне завершення» (студентам необхідно було завершити висловлювання та оцінити, наскільки смішним воно було в інших); «Веселі хвилинки» запроваджувалися на початку або після практичних занять з метою підтримки гарного настрою в групі (читання жартівливих текстів, віршів, розповідання кумедних історій, коментування, розповіді смішних казкових пригод чи випадків із власного життя); інсценування «Жартівливих діалогів» (добірка студентами різноманітних смішних діалогів, перевтілення в героїв жартів та їхнє інсценування) тощо. Достатньо ефективними виявилися методики: «Створення

оповідань і казок за гумористичними малюнками», «Запитання-завдання», які надавали можливість залучити студентів до створення гумористичних оповідань, казок, діалогів. Зазначені методики активізували дії майбутніх вихователів у створенні сюжету, описуванні задумів, дій, пригод комічних персонажів, використанні комічно забарвленого слова, що збагачувало емоційний досвід майбутніх вихователів комічними образами, сюжетами, жартами, веселими, влучними й виразними словами та зворотами.

Опанування майбутніми вихователями ЗДО зазначених вище методик позитивно впливає на якість педагогічної майстерності молодого фахівця дошкільної освіти, який уміє поставитися з гумором до труднощів, що виникають у процесі взаємодії з дітьми та дорослими, доречно та дотепно використовує гумор у налагодженні стосунків з дітьми та дорослими.

Упроваджено емоційно-ігровий тренінг з метою розвитку практичних навичок емоційної культури в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, який містить навчальний матеріал, цілком спрямований на ефективність зазначеного процесу.

Ефективність упроваджених педагогічних умов підтверджено на контрольному етапі експерименту через проведення діагностики рівнів сформованості емоційної культури в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти аналогічним діагностичним інструментарієм, який було використано на констатувальному етапі експерименту.

Порівняльний аналіз результатів підсумкової діагностики рівнів сформованості емоційної культури майбутніх вихователів в експериментальній групі до та після експерименту продемонстрував значну позитивну динаміку за всіма критеріями, на відміну від контрольної (див. табл. 1).

Так, мотиваційний критерій емоційної культури на високому рівні збільшився на 13,7%, достатній – на 3,1%, низький рівень зменшився на 16,8%. На 15% збільшився високий рівень сформованості когнітивного критерію, достатній – на 1%, а низький – зменшився на 16%. Аналіз результатів діагностики рівнів сформованості поведінкового критерію засвідчив такі зміни: високий рівень збільшився на 11,8%, достатній – виріс на 8,2%, а низький рівень зменшився на 20%. Убачаємо суттєві зміни рівнів сформованості емоційно-рефлексивного критерію: високий рівень збільшився на 12,7%, достатній – на 5,1%, які відбулися за рахунок зменшення низького рівня аж на 17,8%.

У контрольній групі, де переважали традиційні форми та методи підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, показники рівнів сформованості емоційної культури не зазнали суттєвих змін.

Загалом за результатами впровадження розроблених педагогічних умов та проведеного констатувального дослідження 27,1% здобувачів – майбутніх вихователів експериментальної групи досягли високого рівня сформованості емоційної культури, достатній рівень продемонстрували 50,6% студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Порівняльні результати рівнів сформованості емоційної культури майбутніх вихователів (%)

Рівні	Констатувальний етап		Контрольний етап		Динаміка	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
<i>Мотиваційний критерій</i>						
Високий	16,3	17,3	30,0	21,2	+13,7	+3,9
Достатній	48,7	48,2	51,8	49,1	+3,1	+0,9
Низький	35,0	34,5	18,2	29,7	-16,8	-4,8
<i>Когнітивний критерій</i>						
Високий	14,1	12,9	29,1	15,5	+15,0	+2,6
Достатній	49,5	49,1	50,5	50,9	+1,0	+1,8
Низький	36,4	38,0	20,4	33,6	-16,0	-4,4
<i>Поведінковий критерій</i>						
Високий	11,4	11,0	23,2	12,9	+11,8	+1,9
Достатній	39,1	40,7	47,3	43,3	+8,2	+2,6
Низький	49,5	48,3	29,5	43,8	-20,0	-4,5
<i>Емоційно-рефлексивний критерій</i>						
Високий	13,2	13,9	25,9	16,1	+12,7	+2,2
Достатній	47,9	47,8	53,0	49,3	+5,1	+1,5
Низький	38,9	38,3	21,1	34,6	-17,8	-3,7

Статистична обробка експериментально отриманих даних та визначення оцінки статистичної значущості рівнів сформованості емоційної культури в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в експериментальній та контрольній групах була підтверджена критерієм згоди Пірсона (χ^2).

ВИСНОВКИ

У дисертації викладено результати теоретичного узагальнення і практичного розв'язання проблеми формування емоційної культури в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність досягнення мети, вирішення поставлених завдань і послуговували підставою для таких висновків:

1. На підставі аналізу філософської, історико-педагогічної та психолого-педагогічної літератури визначено теоретичні засади проблеми формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки.

2. Уточнено сутність понять: «емоційна культура», «емоційна культура майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти», їхню специфіку й структуру. З'ясовано, що центральним поняттям науково-категоріального апарату дослідження є «емоційна культура майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти» як інтегративна якість, що набула ціннісної спрямованості, системності, здатності до самоуправління й саморегуляції, емоційної стабільності та дозволяє адекватно

усвідомлювати власні переживання й переживання вихованців, забезпечує відповідність поведінки вихователя особистісним і професійним потребам, ураховуючи емоційний стан дошкільників.

Виокремлено структурні компоненти досліджуваного феномену: мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інтелектуальний, комунікативно-діяльнісний та особистісно-рефлексивний.

3. Розроблено критеріальний апарат дослідження: *мотиваційний* (показники: усвідомлення необхідності формування емоційної культури в особистісно-професійному розвитку; наявність у майбутніх вихователів потреби в саморозвитку та вдосконаленні власної емоційної культури); *когнітивний* (показники: обізнаність із ключовими категоріями емоційної культури майбутнього вихователя ЗДО; знання складу емоційно-почуттєвої сфери дорослого і дитини, особливостей її проявів); *поведінковий* (показники: володіння соціально прийнятими способами прояву емоцій; уміння позитивно розв'язувати проблемні ситуації дітей і дорослих); *емоційно-рефлексивний* (показники: сформованість у майбутнього вихователя таких гуманних якостей, як: толерантність, дипломатичність, асертивність, емпатія; адекватна оцінка емоційних станів дітей і дорослих; уміння оцінювати свої емоції та настрої; емоційна саморегуляція (витримка, самовладання)).

На основі визначених критеріїв та аналізу наукових підходів схарактеризовано три рівні сформованості емоційної культури майбутніх вихователів емоційної культури в процесі фахової підготовки: високий, достатній, низький.

За результатами первинної діагностики більшість студентів в експериментальній і контрольній групах показала перевагу низького й достатнього рівнів сформованості емоційної культури в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

4. Розроблено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки:

- створення сприятливого емоційно насиченого середовища взаємодії між учасниками освітнього процесу, що забезпечить формування особистісного емоційного досвіду майбутніх фахівців дошкільної освіти;

- доповнення змісту навчальних дисциплін фахової підготовки тематикою, спрямованою на опанування майбутніми вихователями системи знань щодо сутності та значущості емоційної культури й набуття ними вмінь їхнього практичного застосування;

- використання гумору як засобу формування емоційної культури майбутніх вихователів ЗДО в аудиторній та позааудиторній діяльності.

5. Упровадження обґрунтованих педагогічних умов в освітній процес закладів вищої освіти відбувалось поетапно.

Розроблено структурно-функційну модель реалізації педагогічних умов формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, що містила такі складники: мету, підходи, етапи, форми й методи реалізації визначених педагогічних умов, структурні компоненти, критерії, показники, рівні та результат – підвищення рівня сформованості емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Особливістю формувального експерименту є те, що всі компоненти емоційної

культури студенти засвоювали одночасно, оскільки кожна навчальна дисципліна дає необхідні знання, уявлення, цінності щодо емоційного вектора розвитку особистості. Ефективно спроектовано освітній процес на рівні кожної дисципліни з тим, щоб використовувати їхній емоційний потенціал.

Упроваджено емоційно-ігровий тренінг з метою розвитку практичних навичок емоційної культури в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, який містить навчальний матеріал, цілком спрямований на ефективність зазначеного процесу.

6. Аналіз ефективності впровадження окреслених педагогічних умов, проведений на контрольному етапі експерименту, виявив значну позитивну динаміку змін щодо рівня сформованості емоційної культури в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти експериментальної групи. За результатами експериментальної роботи доведено, що високому рівню сформованості емоційної культури в ЕГ групі відповідають 27,1 % студентів, достатньому – 50,6 %, низький – продемонстрували 22,3 % студентів – майбутніх вихователів. У студентів контрольної групи констатовано наступні дані сформованості емоційної культури: високий рівень – 16,5 %, достатній – 48,1 % та низький – 35,4 %. Отже, було доведено високу ефективність розроблених педагогічних умов.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки. Подальші напрями дослідження передбачають удосконалення форм і методів формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки за рахунок створення відповідного спеціального курсу в освітній програмі «Дошкільна освіта». Окремого психолого-педагогічного дослідження потребує розробка цілісної системи формування емоційної культури майбутніх вихователів як на першому (бакалаврському), так і на другому (магістерському) рівнях вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта згідно з основними вимогами провідних положень Базового компонента дошкільної освіти та реформування системи вищої освіти в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Шульга Т. В. Емоційна культура сучасного фахівця дошкільної освіти. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи.* Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2019. Вип. 52. С. 36–53.

2. Шульга Т. В. Емоційна культура як складова професійно-педагогічної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти.* 2020. № 12. С. 284–298. URL: <http://pptma.dn.ua/index.php/files/147/12-2020/90/24Shulha284-298.pdf>

3. Шульга Т. В. До питання визначення критеріїв та показників рівнів сформованості емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки. *Фізико-математична освіта: науковий журнал.* Суми: [СумДПУ ім. А.С.Макаренка], 2020. Вип. 3 (25). Ч. 2. С. 108–112.

4. Шульга Т. В. Потенціал освітнього процесу закладу вищої освіти в контексті формування емоційної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти. *Інноваційна педагогіка.* 2020. № 28. С. 251–255.

Статті в періодичних виданнях зарубіжних країн:

5. Шульга Т.В. Формування емоційної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти: практичний аспект. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 2021. № 01 (29). URL: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/9.html> (accessed 10 January 2021).

6. Шульга Т. В. Структурно-компонентний склад емоційної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти. *The scientific heritage*. 2020. VOL 4, No 55 (55). P. 29–31.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Шульга Т. В. До питання формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій*: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Слов'янськ, 4-5 жовтня 2018 р.) / Відповід. ред. О. Хвещевська. Слов'янськ: Міндрукарня «Папірус», 2018. С. 116–120.

8. Шульга Т. В. Формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки як педагогічна проблема. *Психолого-педагогічний і соціальний супровід дитинства в контексті сучасної парадигми освіти*: збірник доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Слов'янськ, 23-24 квітня 2020 р.). Слов'янськ: ДДПУ, 2020. С. 220-225.

9. Шульга Т. В. Інтерактивне навчання в процесі формування емоційної культури майбутніх вихователів. *Перспективні напрями сучасної науки та освіти*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Слов'янськ, 19-20 травня 2020 р.). Слов'янськ: друкарня «Папірус», 2020. С. 102–105.

10. Шульга Т. В. Емпатія як структурна складова емоційної культури майбутнього вихователя. *Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»*: Зб. наук. праць. (м. Переяслав, 30 квітня 2020 року). Переяслав, 2020. Вип. 58. С. 248–251.

11. Шульга Т. В. Емоційна культура як складова загальної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки фахівців*: тези доповідей VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 9-10 квітня 2020) / [ред. колегія: Є. М. Потапчук (голов. ред.), В. К. Гаврилькевич, Т. Л. Левицька, Л. О. Подкоритова]; М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т, Каф. психол. та педагог. та ін. Хмельницький: ХНУ, 2020. С. 128–129.

12. Шульга Т. В. Актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки*: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти, м. Рівне, 21-22 травня 2020 року: у 2 ч. Ч. 2. Рівне: НУВГП, 2020. С. 340–343.

13. Шульга Т. В. Формування емоційної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти в умовах університету. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації*: Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів, м. Вінниця, 11-12 листопада 2020р.: тези, статті / ред. кол.: Драбовський А. Г. та ін. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2020. С. 111–114.

АНОТАЦІЇ

Шульга Т. В. Формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», Слов'янськ, 2021.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки.

У дисертації на підставі аналізу філософської, психологічної, педагогічної наукової літератури з досліджуваної проблематики окреслено теоретичні засади формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти; визначено вихідні поняття дослідження «культура», «емоції», «емоційна культура»; обґрунтовано сутність основного поняття «емоційна культура майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти» та виділено основні структурні компоненти: мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інтелектуальний, комунікативно-діяльнісний та особистісно-рефлексивний. Визначено критерії: мотиваційний, когнітивний, поведінковий, емоційно-рефлексивний, відповідні показники та схарактеризовано рівні сформованості емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки: створення сприятливого емоційно насиченого середовища взаємодії між учасниками освітнього процесу, що забезпечить формування особистісного емоційного досвіду майбутніх фахівців дошкільної освіти; доповнення змісту навчальних дисциплін фахової підготовки тематикою, спрямованою на опанування майбутніми вихователями системи знань щодо сутності та значущості емоційної культури й набуття ними вмінь їхнього практичного застосування; використання гумору як засобу формування емоційної культури майбутніх вихователів ЗДО в аудиторній та позааудиторній діяльності. Експериментально перевірено та доведено ефективність визначених педагогічних умов формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки.

Ключові слова: культура, емоції, емоційна культура, майбутній вихователь закладу дошкільної освіти, дитина дошкільного віку, емоційна культура майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти, професійна підготовка, педагогічні умови, емоційно насичене середовище.

Шульга Т. В. Формирование эмоциональной культуры будущих воспитателей учреждений дошкольного образования в процессе профессиональной подготовки. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Государственное высшее учебное заведение «Донбасский государственный

педагогический университет», Славянск, 2021.

Диссертационная работа является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования эмоциональной культуры будущих воспитателей учреждений дошкольного образования в процессе профессиональной подготовки.

В диссертации на основе анализа философской, психологической, педагогической научной литературы по исследуемой проблематике обозначены теоретические основы формирования эмоциональной культуры будущих воспитателей учреждений дошкольного образования; определены исходные понятия исследования «культура», «эмоции», «эмоциональная культура»; обоснована сущность основного понятия «эмоциональная культура будущего воспитателя учреждения дошкольного образования» и выделены основные структурные компоненты: мотивационно-ценностный, познавательно-интеллектуальный, коммуникативно-деятельностный и личностно-рефлексивный. Определены критерии: мотивационный, когнитивный, поведенческий, эмоционально-рефлексивный, соответствующие показатели и охарактеризованы уровни сформированности эмоциональной культуры будущих воспитателей учреждений дошкольного образования.

Теоретически обоснованы педагогические условия формирования эмоциональной культуры будущих воспитателей учреждений дошкольного образования в процессе профессиональной подготовки: создание благоприятной эмоционально насыщенной среды взаимодействия между участниками образовательного процесса, которая обеспечит формирование личностного эмоционального опыта будущих специалистов дошкольного образования; дополнение содержания учебных дисциплин профессиональной подготовки тематикой, направленной на овладение будущими воспитателями системой знаний о сущности и значимости эмоциональной культуры и приобретение умений их практического применения; использование юмора как средства формирования эмоциональной культуры будущих воспитателей УДО в аудиторной и внеаудиторной деятельности. Экспериментально проверено и доказано эффективность определенных педагогических условий формирования эмоциональной культуры будущих воспитателей учреждений дошкольного образования в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: культура, эмоции, эмоциональная культура, будущий воспитатель учреждения дошкольного образования, ребенок дошкольного возраста, эмоциональная культура будущего воспитателя учреждения дошкольного образования, профессиональная подготовка, педагогические условия, эмоционально насыщенная среда.

Shulha T. V. Forming Emotional Culture of Future Educators of Institutions of Preschool Education in the Process of Professional Training. – Qualification scientific work printed as manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences (Doctor of Philosophy), 13.00.04 «Theory and Methods of Vocational Training» – State Higher Educational Institution «Donbas State Pedagogical University», Sloviansk, 2021.

The thesis is a theoretical and experimental study of the problem of forming the emotional culture of future educators of institutions of preschool education in the process of professional training.

In the thesis on the basis of the analysis of philosophical, psychological, pedagogical scientific literature on the investigated problematics the theoretical bases of forming the emotional culture of future educators of institutions of preschool education are outlined; the initial definitions of the study such as «culture», «emotions», «emotional culture» are determined. The essence of the basic concept «emotional culture of the future educator of the institution of preschool education» is substantiated and defined as an integrative quality that has acquired value orientation, systematicity, ability to self-management and self-regulation, emotional stability, which allows understanding adequately the educator's experiences and the pre-schoolers' experiences, ensures the compliance of the educator's behaviour with personal and professional needs, taking into account the emotional state of pre-schoolers.

The main structural components of the basic concept are identified: motivational-value, cognitive-intellectual, communicative-activity, and personal-reflexive. The criteria with the corresponding indicators are defined: *motivational* (the indicators: the awareness of the need for forming the emotional culture in the personal-professional development; the presence of the need for self-development and improvement of their own emotional culture in future educators); *cognitive* (the indicators: the awareness of the key categories of the emotional culture of the future educator of the institution of preschool education (IPE); the knowledge of the composition of the emotional sphere of the adult and the child, the peculiarities of its manifestations); *behavioural* (the indicators: the possession of socially accepted ways of expressing emotions; the ability to solve problem situations of children and adults positively); *emotional-reflexive* (the indicators: the formation in the future educator of the following humane qualities: tolerance, diplomacy, assertiveness, empathy; the ability to assess adequately the emotional states of children and adults; the ability to assess his/her emotions and mood; the emotional self-regulation (endurance, self-control)) and characterized the levels of the formation of the emotional culture of future educators of institutions of preschool education.

The pedagogical conditions for the formation of the emotional culture of future educators of institutions of preschool education in the process of their professional training are theoretically substantiated: creating a favourable emotionally rich environment of interaction between participants of the educational process, which will ensure forming the personal emotional experience of future professionals of preschool education; supplementing the content of professional disciplines with topics aimed at mastering by future educators a system of knowledge about the nature and significance of the emotional culture and their acquisition of skills for their practical application; using humour as a means of forming the emotional culture of future educators of institutions of preschool education in the classroom and extracurricular activities. The effectiveness of the determined pedagogical conditions for the formation of the emotional culture of future educators of institutions of preschool education in the process of their professional training has been experimentally tested and proved.

Keywords: culture, emotions, emotional culture, future educator of institution of preschool education, a child of preschool age, emotional culture of future educator of institution of preschool education, professional training, pedagogical conditions, emotionally rich environment.

Підписано до друку 18.03.2021 р.
Формат 60x84 1/16. Ум. др. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 1782.

Видавництво Б. І. Маторіна
84116, м. Слов'янськ, вул. Батюка, 19.
Тел.: +38 050 518 88 99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008 р.
